

УДК: 94(430.1):330.4«13/14»

DOI: 10.26661/swfh-2019-52-058

Господарське життя південнімецького міста у XIV-XV ст.

Руднічук А. А.*Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
anna-rud@ukr.net*

Ключові слова: пізньосередньовічне німецьке місто, південнонімецький регіон, економіка, XIV–XV ст., торгівля, реміснична діяльність, податки.

Анотація. У статті аналізуються основні тенденції економічного розвитку південнонімецьких міст у добу Пізнього Середньовіччя, зокрема система їх оподаткування, торгово-ремісничу діяльність та зовнішньоекономічні відносини із іншими країнами. Також розглядаються внутрішньоекономічні процеси, що відбувалися у контексті взаємодії між південнонімецькими та іншими регіонами Німеччини, зокрема, між самими містами даних територій.

Economic development of southern German Cities in XIV-XV centuries

A. Rudnichuk*Taras Shevchenko National University of Kyiv*

Key words: late medieval city, economics, South-German region, XIV-XV cent., craft, trade, taxes.

Abstract. An article is an attempt to research the main processes of the economic development of southern German cities in the days of the late Medieval, in particular development of the tax system, trade and craft activities and the processes of foreign trade. It also researches the processes of interactions between South German and other regions of Germany, in particular, between the cities of these territories.

Проблема розвитку пізньосередньовічного німецького міста має давні традиції вивчення як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії. Проте деякі аспекти даної тематики залишаються ще недостатньо вивченими. Так, потребує детальнішого дослідження зовнішньоекономічна діяльність міст південнонімецького регіону, а також їх взаємодія через прирейнські міста із такою могутньою торговельною корпорацією, як Ганзейський союз. Діяльність торговельних корпорацій, що були утворені заможними бюргерами, зокрема Фуггерами, Крамерами та Вельзерами також допоможе нам детальніше зрозуміти функції міст південнонімецького регіону у контексті його торговельної взаємодії із іншими державами та містами Європи та Азії, а також всередині самої Німецької імперії. Важливим аспектом вивчення південнонімецьких міст є з'ясування специфіки їх ремісничої діяльності, що допоможе нам краще зрозуміти видову структуру їх економіки. Додаткового вивчення потребують і матеріали стосовно основних джерел надходжень до міського бюджету, зокрема особливості системи оподаткування та рентної оплати, що діяла в межах південнонімецького регіону.

Джерельна база роботи досить обширна. Вона містить цехові грамоти та постанови міських ратів південнонімецьких пізньосередньовічних міст, що стосуються різних аспектів їх господарської

діяльності, а також системи збору податків. Дані матеріали містяться у збірці документів «Німецьке місто XIV–XV ст.», упорядкованої у 1936 р. В. В. Стоклічкою-Терешкович [1]. Окремі документи, як от Нюрнберзькі закони про розкіш, опубліковані у хрестоматії «Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія», виданій у Києві у 2005 р. [2]. Дані документальні збірники містять інформацію про особливості основних джерел фінансових надходжень до бюджету південнонімецьких міст у XIV-XV ст., а також особливості рентної системи, зовнішньої торгівлі та боротьби із конкуренцією всередині міста. Важливі статистичні дані стосовно м. Аугсбург надає хроніка Гектора Мюліха, вміщена у третьому томі збірки джерел з історії німецького міста виданій у Лейпцигу в 1892 р. – «Хроніки швабських міст. Аугсбург» («Die Chroniken der Schwäbischen Städte. Augsburg») [3]. Вона також містить матеріали про податки та частку, яку вони становили у основних надходженнях до державної скарбниці міста.

Історіографія даної проблеми представлена роботами як вітчизняних, так і зарубіжних медієвістів. В українській історіографії дослідженням пізньосередньовічного німецького міста займалися такі відомі історики кінця XIX – початку XX ст., як Ф. Я. Фортінський та Л. М. Беркут. Проте, вони зосереджували свою увагу на дослідженні

економічного розвитку північнонімецьких міст. В сучасній українській історіографії варто виокремити роботу Н. Г. Подалая «Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII-XVII століть» [4]. Хоча дослідниця і присвячує свою роботу містам північної Німеччини та їх зовнішньо-економічного розвитку, проте її праця містить також важливу інформацію про внутрішньотериторіальну взаємодію між ганзейськими містами та містами південнонімецького регіону, зокрема зростаючу конкуренцію між ними у 80-х рр. XV ст. До зарубіжних авторів, що торкалися теми розвитку південнонімецьких міст у добу Пізнього Середньовіччя варто віднести британського історика Нормана Паундса та його працю «Середньовічне місто», у котрій розкрито основні віхи розвитку м. Аугсбург у контексті становлення родини Фуггерів, проаналізовано промисли, які вони розвивали на даній території [5]. Радянська історіографія розглядуваної проблеми представлена узагальнюючими монографіями В. В. Стокліцької-Терешкович «Нариси соціальної історії німецького міста XIV-XV ст.» та Майєра В. Є. «Село і місто Німеччини у XIV-XVI ст.», а також фундаментальними статтями Епштейна А. Д. та Євдокімової А. А. Праця В. В. Стокліцької-Терешкович «Нариси соціальної історії німецького міста XIV-XV ст.» присвячена дослідженню внутрішнього устрою пізньосередньовічних німецьких міст, зокрема їх матеріальному та фінансовому становищу, соціальним процесам, що відбувалися у середовищі німецького бюргерства, а також економічному розвитку м. Равенсбург, становленню Великої Равенсбурзької компанії [6]. Робота Майєра В. Є. «Село і місто Німеччини у XIV-XVI ст.» ставить акцент на господарській спеціалізації німецьких міст та їх взаємодії із селом та господарській спеціалізації кожного із регіонів даної країни [7]. Стаття Епштейна А. Д. «Із економічної та соціальної історії Аугсбурга в XV – поч. XVI ст.» розкриває основні особливості надання ренти всередині міста, її класифікації та умов повернення [8]. Стаття Євдокімової А. А. «Зміни характеру та структури земельних операцій швабського бюргерства (XV—XVI ст.)» розкриває сутність майнових операцій, що відбувалися на території міст Швабії [9].

Метою даної статті є розкриття на основі джерел та спеціальної історичної літератури особливостей економічного розвитку південнонімецьких міст Німеччини XIV-XV ст.

Основними завданнями даного дослідження є з'ясування специфіки торгово-ремісничої діяльності південнонімецьких міст XIV-XV ст., а також розгляд їх зовнішніх економічних зв'язків.

До головних міст південнонімецького регіону належали Аугсбург, Нюрнберг, Ульм та Регенсбург.

Для внутрішнього розвитку даних територій було характерним запровадження вільних ринкових днів. Вони існували для того, щоб зменшити занадто дорогі ціни та дати можливість людям запитися більш дешевими продуктами. Так, в Аугсбурзі для вільної торгівлі м'ясом призначалися два дні на тиждень. Ульм в 1429 р. отримав ярмарковий привілей, що сприяло його розвитку як посередника в торгівлі лезом, сіллю, зерном та вином.

Міське управління Нюрнберга стояло на чолі широкої будівничої справи, що викликало чималі затрати. Вони склали до 1000 золотих на рік. До того ж до значного запустіння міської казни приводили і затрати на військові потреби: «Ми домовилися з солдатами, що кожен солдат отримує щорічно 50 фунтів геллерів. Під час же походу він отримує подвійну платню» [10, с. 139]. «Кожен кінний найманець отримує 12 гульденів на місяць; кожен піший озброєний - 6 гульденів, кожен кінний воїн отримує 10 гульденів у вигляді завдатку. Бюргери дають йому квартиру; якщо буде розпочато похід з метою облоги замку, то він отримує потрібну винагороду» [11, с. 140]. До того ж залежно від роду військ кожен найманець отримував різну плату. Для задоволення потреб військової та господарської справи міському управлінню доводилося думати про збільшення муніципальних прибутків. З цією метою управління встановлювало часткове обкладення податком предметів вжитку. Так, в Нюрнберзі існував податок на пиво та вино. Якщо перше було заборонено ввозити із інших країн задля уникнення конкуренції, то друге було дозволено, оскільки місто не знаходилося у виноробній зоні. Такий же акциз (Ungeld), ми зустрічаємо і в Аугсбурзі: «Унгельд стягується виключно з напоїв, які б вони не були, в розмірі 4 мір з відра вина, меду або пива. Ці гроші повинні бути використані для задоволення загальних потреб міста» [12, с. 54]. Проте вже на 1368 р. ми маємо інформацію про те, що унгельд було скасовано в результаті приходу до влади цехового управління: «..Надалі ні ми, ні хто-небудь інший не повинен стягувати і платити так званий унгельд з торгового обороту за винятком того збору, який буде стягуватися не більше року з дня святого Петра і Павла» [13, с. 60]. Про інші види податків, наприклад на майно, також свідчить приведений вище документ: «Ми встановили, що майно кожного ... обкладається відповідно до заяви власника, незалежно від того, власне це майно або орендоване, рухоме або нерухоме, розташоване в межах міста або поза

ним. Оподаткування не поширюється на домашнє начиння, постільні принадлежності, посуд, коштовності, відрізи матерій, запаси провізії на рік, двох молочних корів і на фураж для них ... Якщо ж він [будинок - прим. В. С.-Т.] раніше не обкладався, то його слід піддати оподаткуванню в такому розмірі, який буде по силам виплатити його власником» [13, с. 60]. Якщо ж у власника наявне майно за межами міста і він відповідно сплачує податок на тій території, а не місту в якому проживає, то автоматично це помешкання не потрапляє під захист Аугсбурга.

На XV ст. в Нюрнберзі вже були 2 млини, що приносили великий прибуток, оскільки місто мало борошномельну монополію. Потім вони почали здаватися в оренду за 1100 золотих в рік. Міське управління спробувало також зайнятися і гірничою справою, оскільки мало монополію на обробку руд. В основному це було виокремлення міді від срібла. Громадянам було заборонено купувати руду, а місто затратило значні кошти на обладнання підприємства. Проте цей економічний проект зазнав краху і гірничорудна справа була згорнута. В місті залишилася плавильниця, яку воно продовжувало здавати в оренду. Нюрнберг мав власну черепичну майстерню, в якій вироблявся матеріал для міських та приватних потреб.

Не дивлячись на монополізацію окремих галузей, все ж таки місту не вистачало прибутків. Тому міська влада Нюрнберга брала позики. Міський кредит поділявся на два типи постійних та термінових позик: довічна, що припиняла свою дію зі смертю її держателя (*Leibgedingbuch*) – 10-12 %, та вічна рента (*Ewiggeldbuch*) – 4-5 %. Якщо перший тип не приносив значних турбот стосовно свого погашення, то другий був доволі проблематичним і місту не завжди вдавалося повністю припинити його дію, тому що потреба в фінансах змушувала міське управління продавати багато нових рент. У випадку невиплати відсотків по позиціям кредитор міста мав право вимагати виплати подвійної ренти. Із вимогою він звертався до будь-якого із чотирьох членів міської ради. Якщо місто відмовлялося виконувати його вимоги держатель ренти міг переселити вказаних чотирьох членів в будь-яке помешкання в Нюрнберзі і змусити їх жити за міський рахунок до моменту виплати містом кредитору грошей.

При загальній характеристиці фінансування міста південнонімецького регіону варто також звернутися до матеріалів Нюрнберга, оскільки він мав доволі складну, але детальну звітність. Щорічний бюджет у 30-х рр. XV ст. становив доволі значну цифру – 56. 400 фунтів. Середні річ-

ні витрати становили 58. 800 фунтів і майже всі вони йшли на військові потреби (20. 600 фунтів) та виплати за ренти (21.000 фунтів) [14, с. 165].

Економічний розвиток позначився зародками складного виробництва в металообробній промисловості. На XIV-XV ст. нюрнберзький металевий товар вже розходився по всій Німеччині. Проте, сировину для ремісничої діяльності цього міста завозили з інших країн - олово постачала Англія, мідь – Польща.

Також важливе значення у XIV-XV ст. мало огородництво та садівництво в південнонімецьких містах. Його значні успіхи та зв'язок з внутрішнім ринком штовхнули вотчинників на здачу своїх городів невеликими площами орендарям. Бюргери та міські ради скуповували ці землі та робили їх придатними для посадки фруктових дерев та винограду. Про спеціалізацію окремих міських господарств на вирощуванні овочів та фруктів свідчать факти організації цехів огородників та садоводів. Так, з кінця XIV ст., існував цех городників у м. Страсбурзі, а з XV ст. подібне об'єднання зустрічається в Нюрнберзі. Наявність даних цехів свідчить про те, що дрібні господарства подібного типу мали такий само товарний характер, як і ремісничі майстерні. В окрузі м. Аугсбург та м. Ульм більшість селян були задіяні місцевими підприємцями, що були пов'язані з прядінням та ткацтвом. В самих же містах відбувалася лише обробка сільських тканин і тільки найякісніші їх види виготовлялися повністю в майстернях. Якщо говорити про огородництво, то південнонімецькі міста, особливо такі як Майнц, Вюрцбург, Аугсбург та Нюрнберг вирощували разом зі своїм сільським округом овочі, фрукти та сортове насіння для продажу. При цьому, останнім двом містам належала пальма першості у вирощуванні квіткового насіння та насіння інших рослин для ринку [7, с. 65].

В сфері крупної зовнішньої торгівлі прикладом може бути аугсбурзька фірма Крамерів. Її голова був членом цеху ткачів, що не заважало йому водночас займатися торгівлею: він купував шкіру в Штирії та імпортував з Венеції бавовну. На той час в Аугсбурзі вже розвинулося бавовняне виробництво та обробка оксамиту. Для закупки бавовни – Цинк – агент фірми Крамера їздив у Венецію, куди постачалася бавовна з Індії. В Аугсбурзі ж власники фірми давали їй на обробку декільком дрібним ткачам. Іншим прикладом фінансового дому в Південній Німеччині є родина Фуггерів. Статки цієї сім'ї в основному базувалися на ремеслах та комерції Аугсбурзького регіону. В середині XV ст. вони побачили також, що прибуток можна

отримувати і від копалень [5, с. 165]. Фугери видобували та імпортували в Австрійській провінції Тіроль срібло, що йшло на карбування монет, які були пущені в обіг. Мідь, яка була знайдена в горах Словаччини, інтенсивно використовувалася при виробленні бронзи. З неї виготовляли гармати, які на той час тільки увійшли в обіг. У Німеччину також імпортувалася ртуть, що видобувалася у копальнях Іспанії. Фуггери також організували експорт верхньонімецької бумазеї в Нідерланди, Іспанію, Італію, Португалію та Францію, що приносило значний збиток сусіднім містам, зокрема Ульму [15, с. 246]. Вже наприкінці XV ст. в них можна було купити будь-який товар: спеції зі Сходу, дорогоцінне каміння, рідкісних тварин з усіх континентів, сукно, шовк, найтонші шкіри, списи, алебарди, бойове спорядження вершників. Вже наприкінці XV ст. вони підпорядковують собі видобуток срібла та міді в Угорщині. Прибуток, що вони отримують з 1495 р. становить 1,5 млн. гульденів. З XIV ст., особливо з його другої половини, виникають торгові товариства, статuti яких передбачають те, що беручи участь в різних торгових кампаніях купці будуть отримувати окрему частку із даної справи. Крупною організацією такого роду стала Велика Равенсбурзька компанія, що мала свої філії не тільки в Німеччині, але й в Італії, Франції та Іспанії. Основу для даного утворення складав експорт полотняних виробів власного виробництва, що грав суттєву роль в торговельних операціях Равенсбурга. У діяльності компанії приймала участь велика кількість купців із інших південнонімецьких міст [6, с. 50].

Початок XIV ст. позначився втратою Регенсбургом свого значення як важливого торгового центру, що мав стосунки із Венецією, Прагою, Краковом та Києвом. В авангарді цього процесу були Нюрнберг, Ульм та Аугсбург.

У XV ст., коли розпочався поступовий занепад Ганзейського союзу його напрямки торгівлі поступово переходять під контроль південнонімецьких міст (насамперед – м. Нюрнберга та Аугсбурга). Так, у 80-х рр. XV ст. сім'я Фуггерів регулярно здійснювала торгові операції в Польщі й Ліфляндії. Вони стали останніми постачальниками словацької міді в Європі. При цьому Ганза, як посередник у торгівлі шведською міддю, відійшла на другий план. У 1494 р. Фуггери заснували факторію в Антверпені, а вже у 1496 р. вони відкрили власний банк у провідному місті Німецької Ганзи – Любеку [4, с. 228].

Важливим поштовхом до розвитку бавовняного виробництва у південнонімецькому місті XIV-XV ст. стала торгівля із Левантом бавовною. У 60-

роки XIV ст. в Швабії виготовлення з неї бумазеї принесло значні прибутки, а у XV ст. бавовняне виробництво вже розповсюдилося майже по всій Південній Німеччині. Його центрами стали Цюріх, Ульм та Нюрнберг [16, с. 82].

Також для того, щоб запобігти іноземній конкуренції, зокрема купцям із Венеції, були створені закони про розкіш. Вони встановлювали певні обмеження на той чи інший вид одягу, тип тканини чи інший вид товару: «Забороняється також жителям міста, дружинам, вдовам чи молодим дівчатам носити плаття з цінделя», «Забороняється їм носити ... срібні індійські ножі», «Забороняється ... бюргерам ... носити венеціанське сукно ...» [2, с. 559].

Аугсбург на той час був одним із першорядних центрів торгівлі та виробництва для даного регіону. Він мав надлишок робочої сили, що являла собою доволі таки дешевий товар для багатих бюргерів. Наявність резервів робочої сили, що було спричинене значною кількістю бідних і безробітних людей, та акумулювання великих надлишків коштів наприкінці XV ст. свідчить про зародження передумов нового етапу економічного розвитку. Однак, місто залишилось поза увагою крупних компаній, і ремесло, обтяжене цеховою регламентацією, розвивалося в напрямку децентралізованої мануфактури. Бюргери поєднували ремесло із посередницькою торгівлею. Боротьба цехів проти патриціїв також мала значний вплив на їхню торгівлю. Після протиборства патриції знову мали право продавати товар, проте займаючись купецькою справою вони вже не мали права вступати в цехи тим шляхом, яким вони це робили до 1368 р. Тобто ми бачимо, що купецтво відокремлюється від цехового устрою, який більше не регламентує їхню торгову діяльність. Великі торгові сім'ї такі як Вельзери, Лангемантелі, Госсенберги, Герварти зберегли патриціанські привілеї та джерела прибутку, пов'язані із землеволодінням.

Варто виокремити також серед затрат міста і кошти на благодійну діяльність. Річні витрати на яку становила від 6 до 12 гульденів, і в середньому складала 9 гульденів [8, с. 141].

Кінець XV ст. також позначився тим, що у виробництві аугсбурзької бумазеї, що виготовлялася із льону та бавовни, стали застосовувати замість місцевого короткого льону прусську бавовну-довгунець. Це новаторство сприяло тому, що більшість ткачів залишилося без можливості закуповувати нову сировину та перейшли на становище робітників, що переробляли чужий продукт, який належав багатшому члену цеху. Таким

чином, сировина, що була вирішальним фактором виробництва, перейшла до багатших членів цеху, які стають підприємцями. В ткацькій справі поза стінами майстерні відбувалася лише одна операція – ворсування, що здійснювалося на особливих «ворсувальних млинах». Перша із них з'явилася в Аугсбурзі у XIV ст. Вони були продані радою міста приватним особам. Ця обставина сприяла економічному підпорядкуванню безпосередніх виробників купцям-підприємцям. Місцеві купці могли належати до цехів, проте самим ремеслом в деяких випадках не займалися. Аугсбурзький хроніст – Буркардт Цинк називає подібну особу – Йоса Крамера, котрий був баумейстером в місті та працював у цеху ткачів, проте безпосередньо справу, що стосувалася ткацтва не вів. Перебування Крамера в цеху та його закупки відповідної імпоротної сировини свідчать про те, що він займався лише купецько-підприємницькою діяльністю.

Важливим також є і те, що норма торгівельного прибутку не відрізнялася високим рівнем і не була сталою. Наприклад, товариство Ганса Мейтінга в 40-х рр. XV ст. мало середній річний прибуток фірми у 7 2/3 % і він задовольняв її власників. Слід зазначити, що на початку XVI ст. норма торгівельного прибутку такої великої купецької сім'ї як Вельзери становила 10 %, а норма позики коливалася в межах 10-20 % [8, с. 146].

Участь у міжнародній торгівлі аугсбурзьким бюргерам могла принести лише скромний прибуток, тому їхні кошти в основному не перетікали в русло широких кредитних операцій. Тобто вони не були достатньо зацікавлені у радикальній перебудові місцевого ремесла.

Важливою також є модель податкової системи та статистика витрат м. Аугсбург. Витрати міста у XV ст. становили 75 тис. флоринів. Прямі податки на 1475 р. склали 6326 флоринів. У 1474 р., тільки збір на алкогольні напої («Weingeld»), що «мусив здійснюватися до дня Св. Мартіна» дав місту 8000 флоринів [3, с. 355]. Якщо врахувати, що окрім нього також були і обкладання на хліб, сир, зерно, сукно, пряжу та усі товари, які ввозилися в місто, то можна сказати, що питома вага непрямих податків наближалася до 80 % бюджету [8, с. 148]. Система прямих податків, що була передана цеховою радою від патриціанської, знаходила свій вираз у двох видах обкладання: поголовний збір та майнове обкладання. Перший, на XV ст. становив 60 пфенінгів, що сплачувалася всіма жителями, включаючи жебраків. Податок на майно базувався на трьох принципах: 1) Обкладання майна не перетворювалося в обкладання податком. Розмір прибутковості майна не

брався до уваги. Нерухомість обкладалася в два рази меншою вартістю, ніж рухоме майно. 2) Виділення номінальної цінності всіх об'єктів обкладання проводилася один раз на п'ять-шість років. Для усіх чий статок за 5-річний проміжок зріс, до нового кадастру зберігалися незмінні платіжні зобов'язання. Ремісник, що розорювався був вимушений сплачувати податки, що вираховувалися відповідно до попереднього, частково втраченого статку. 3) Встановлення номінальної цінності майна, що обкладалося здійснювалося на основі декларації самої людини котра сплачує податки, покази якої давалися під присягою і без перевірки.

Якщо згрупувати прибутки міста від різних верств населення, то на 1475 р. у м. Аугсбурзі ми маємо таку картину: найбагатші верстви населення сплачують від 100 до 500 гульденів майнового податку, що становить 23,2 % прямих зборів; ті що мали менші статки - від 20 до 50 гульденів того ж податку і вносили 29,4% ; «середня група» сплачувала від 4 до 20 гульденів покривала 31,1%, тоді як на малозабезпечених (сплачували від 0,5 до 3 гульденів) покладалося 17,7%, а на жебраків, що були звільнені від майнового оподаткування – 11, 1 % [8, с. 150].

Особливим видом додаткового обкладання був продаж рент. За 5 гульденів продавалася облігація, що давала людині яка нею володіє (1 гульден рентного річного прибутку). Особи, що не мали достатньої суми для покупок, могли придбати за 8 гульденів одну облігацію на двох. Для людей із більшими статками пропонувався 20- ти відсотковий прибуток, для бідніших – 12,9 %. В 60-х рр. XV ст. рада застосовувала примусовий продаж рент. Як зазначає у своїй статті Епштейн А. Д., у 1477 р. виплата одних тільки пожиттєвих рент вимагала від міста затрати в сумі 7500 гульденів. На той же рік витрати бюджету міста становили 76 тис. гульденів. Тобто 1/10 міських затрат віддавалася власникам пожиттєвих рент [8, с. 153].

Важливою також була і ситуація з монетою у пізньосередньовічному Аугсбурзі. Монетний двір перейшов до ради у 1368 р. Він карбував місцеву монету. Її номінальна ціна була вище цінності тих металів, з якої вона виготовлялася. Відповідна різниця (Schlagschatz) являла собою узаконений прибуток монетного двору та ради, що стояла за його спиною. Пффенінг був нижче своєї реальної вартості та іноді доходив до повного знецінення. Проте спроби проведення реформ відносно монетної системи також не мали успіху. Вилучення з обігу неповноцінної монети призвело до того, що через 4 дні після видачі декрету купці-гості демонстративно залишили місто. Місцеві купці

також залишилися невдоволеними. Варто зазначити, що повноцінна монета також і ізолювала Аугсбург від зовнішнього товарообігу, і спричинила скорочення збуту місцевих виробів. Справа в тому, що дане місто не було винятком такої «гри» із монетою – інші торгові центри карбували свої гроші за подібною схемою, що вибивало із торгової колії Аугсбург. До того ж дані знецінені грошові знаки можна було нав'язувати підмайстрам та майстрам, що проявлялося на становищі найманих робітників.

Для південнонімецьких міст було також характерне й те, що бюргери виступали в якості продавців нерухомості. Крупні володіння купляли у них різні релігійні установи: монастирі, парафії тощо. Іноді в подібних випадках міська громада ставала своєрідним колективним феодалним власником угідь, що купляла сама. Правда не верховним через те, що уся куплена нерухомість була леном від певного князя, що продавав свою частку від сімейного багатства [9, с. 145].

Купівлю-продаж рент, що здійснювалася в південнонімецьких містах, можна умовно розділити на дві частини: із правом викупу ренти та без обу-

мовленого права викупу ренти. Такі перші договори були пов'язані, наприклад із лихварськими операціями в м. Констанц. Право викупу ренти визначалося терміном «продано до викупу».

Таким чином, ми бачимо, що хоча й південнонімецькі землі не вели широку зовнішню торгівлю, у порівнянні із північнонімецьким Ганзейським союзом або прирейнськими містами, проте їх внутрішньоекономічні процеси відбувалися також доволі інтенсивно, про що свідчать дані бюджету, відомості про податкове обкладання, закупка земель та операції із рентами. Спостерігається спеціалізація серед ремісників з виготовлення металевих виробів, що експортувалися в усі куточки держави. Активізація діяльності таких сімей, як Фуггери, Крамери та Вельзери, які започаткували піднесення торгівельного життя даного регіону.

Підводячи підсумок слід зазначити, що перспективи подальших досліджень у даному питанні залишаються відкритими. Зокрема, варто приділити більшу увагу дослідженню зовнішньоекономічних стосунків південнонімецьких міст із іншими країнами, а також особливості розвитку торгових компаній на даній території.

Джерела та література

1. Немецкий город XIV-XV в.в. / Сост. Стоклицкая-Терешкович . – Москва., 1936. – 178 с.
2. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О. Рудь. – Київ., 2005. – 656 с.
3. Die chroniken der schwäbischen Städte. Augsburg. B. 3. // Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert.- Leipzig., 1892. – 668 S.
4. Подалая Н.Г. Могутня Ганза. Комерційний простір, міське життя і дипломатія XII – XVIII століть. – Київ, 2009. – 360 с.
5. Pounds N. The Medieval city. – Westport., 2005. – 235 p.
6. Стоклицкая-Терешкович В.В. Очерки по социальной истории немецкого города в XIV – XV в.в. – Москва, Ленинград, 1936. – 343 с.
7. Майер В.Е. Деревня и город в Германии в XIV-XVI вв. - Ленинград: Изд. Ленинградского университета, 1979 г. – 169 с.
8. Эпштейн А.Д. Из экономической и социальной истории Аугсбурга в XV и начале XVI в. // Средние века. – Москва, 1957. – Вып. 10.– С. 134-165.
9. Евдокимова А. А. Изменения характера и структуры земельных операций швабского бюргерства (XV-XVI вв.) // Средние века.– Москва, 1984.– Вып. 47. - С. 139-152.
10. Нюрнбергский устав о военных наёмниках // Немецкий город XIV-XV в.в. / Сост. Стоклицкая-Терешкович. – Москва, 1936 г.- С. 139.
11. Прием военных наёмников. 1388 г. по Нюрнбергским хроникам // Немецкий город XIV-XV в.в. / Сост. Стоклицкая-Терешкович. – Москва, 1936 г.- с. 140
12. Унгельд. 1363 г. 22 ноября. Аугсбургские хроники, Т. II, Стр. 158 — 159 . // Немецкий город XIV-XV в.в. / Сост. Стоклицкая-Терешкович.– Москва, 1936 г.– с. 54
13. Вторая цеховая грамота Аугсбурга (1368 год, 16 декабря) // Немецкий город XIV-XV в.в. / Сост. Стоклицкая-Терешкович .– Москва., 1936 г.- с. 60
14. Савин А.Н. История Западной Европы XIV-XV вв. – Москва, 1912.– Вып. 1.– 212 с.
15. Майер В.Е. [Rec. ad op.] A. Norden. Herrscher ohne Krone. Berlin. 1974 // Средние века. – Москва, 1975. – Вып. 39. – С. 244-249.
16. Бойцов М. А. Города Германии до конца XV века // Город в средневековой цивилизации Западной Европы / Под.ред. А.А. Сванидзе.- Москва, 1999-2000. – Т. 1.– С. 73-91